

TOHIR MALIK ASARLARINING DIDAKTIK XUSUSIYATLARI

Ahmadova O'g'iloy Ozodqul qizi

SamDU tayanch doktoranti

ahmadovaogiloy93@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'zbek zamonaviy adabiyotining yirik namoyandasi Tohir Malik ijodining didaktik xususiyatlari tahlil qilinadi. Yozuvchining asarlarida axloqiy tanlov, insoniy fazilatlarini ulug'lash, jamiyat va shaxs mas'uliyatini yoritish, diniy-ma'rifiy g'oyalarni targ'ib etish kabi jihatlar markaziy o'rin tutishi ilmiy asosda yoritilgan. "Shaytanat" turkumi, hikoya va qissalarida yovuzlikning fosh etilishi, halollik va ezgulikning ustuvorligi, yoshlarni ogohlikka chaqiruvchi g'oyalar aniq dalillar bilan ko'rsatiladi. Tadqiqot Tohir Malik asarlaridagi realizm, soddalik va o'quvchini ijtimoiy-ma'naviy xulosaga yetaklaydigan badiiy vositalarning didaktik mohiyatini ochib beradi.

Kalit so'zlar: Tohir Malik, didaktika, zamonaviy o'zbek adabiyoti, axloqiy tanlov, ma'naviy tarbiya, "Shaytanat".

Аннотация. В статье анализируются дидактические особенности творчества крупного представителя современной узбекской литературы Тахира Малика. Рассматриваются такие аспекты, как нравственный выбор, воспитание человеческих качеств, ответственность личности и общества, а также распространение религиозно-просветительских идей в произведениях автора. На основе романа «Шайтанат» и других произведений показано раскрытие природы зла, утверждение ценностей добра и честности, предупреждение молодёжи от социальных угроз. Исследование выявляет реалистическую манеру письма автора, простоту стиля и художественные средства, формирующие дидактическую функцию его творчества.

Ключевые слова: Тахир Малик, дидактика, современная узбекская литература, нравственный выбор, духовное воспитание, «Шайтанат».

Abstract. This article examines the didactic features of the works of Tohir Malik, one of the leading figures of contemporary Uzbek literature. The study highlights moral choice, the promotion of human virtues, the responsibility of the individual within society, and the integration of religious and ethical teachings in the author's writings. Through an analysis of the Shaytanat series and other works, the article reveals how Malik exposes the roots of evil, emphasizes the triumph of honesty and goodness, and warns youth against social dangers. The research also explores the author's realistic narrative style, linguistic simplicity, and artistic devices that contribute to the didactic essence of his oeuvre.

Keywords: Tohir Malik, didacticism, modern Uzbek literature, moral choice, spiritual upbringing, Shaytanat.

Adabiyotning vazifasi o'quvchiga estetik zavq bag'ishlash bo'libgina qolmay, balki uni ruhiy hamda ma'naviy komillikka yetkazish hamdir. Ma'rifiy adabiyotning vazifasi ham aynan o'quvchiga ta'lim va tarbiya berish, axloqiy fazilatlarni rivojlantirishga ko'maklashish, shuningdek, ijtimoiy ongni shakllantirish kabi bir qator didaktik vazifalarni o'z ichiga oladi. Ma'rifiy-diniy adabiyotning didaktik xususiyatlaridan biri unda axloqiy-tarbiyaviy g'oya ustuvorligidir. Sharq adabiyoti asrlar mobaynida didaktik ustuvorligi bilan ajralib turganligi hech kimga sir emas. Bu an'ana bugungi davr o'zbek adabiyoti uchun ham davom etib kelmoqda. Zamonaviy o'zbek adabiyoti vakillari orasida ham bir qator ijodkorlar o'z asarlarida didaktik tamoyilni asosiy yo'nalish qilib olgan. Xususan, Tohir Malik ijodi zamonaviy didaktikaning yorqin misoli bo'la oladi. U o'zbek zamonaviy prozasining eng nufuzli namoyondalaridan biri bo'lib, uning asarlarida ma'naviy poklik, axloqiy tanlov, insoniylik, jamiyatda adolat barqarorligini targ'ib etadigan kuchli didaktik yo'nalish mavjud. Adibning deyarli barcha roman va hikoyalarida o'quvchini ma'lum bir xulosaga yetaklovchi g'oya, hayotiy saboq, ma'rifat va axloqiy qarashlar markaziy o'rinda turadi. Tohir Malik asarlarida odamning haq yo'lni tanlashi, nafsiga qarshi kurashishi, atrofdagilarga yaxshilik qilish kabi fazilatlar ko'p uchraydi. "Shaytanat" romanida har bir qahramon o'z tanlovi bilan jazolanadi yoki mukofotlanadi — bu klassik ma'noda didaktik yondashuvdir. Ijodkorning deyarli barcha asarida didaktik xulosa chiqariladi, ya'ni yovuzlik oxir-oqibat baribir mag'lub bo'ladi, jamiyatga zarar yetkazgan odamning jazosi muqarrarligi yana bir bor o'z tasdig'ini topadi.

Tohir Malik nasrida jamiyat va shaxs mas'uliyati konsepsiyasi muhim o'rin tutadi. Uning ko'plab asarlari jamiyatning axloqiy holati, odamlarning bir-biriga bo'lgan mas'uliyati, oilaning muqaddasligi haqida fikr beradi. Xususan, jinoyatchilikka kirib ketgan yoshlar tasviri orqali yozuvchi tarbiyaga, oilaviy muhabbatsizlikka, beparvolikka e'tibor qaratadi. Bu orqali u "har bir inson jamiyat oldida mas'ul, o'z xatti-harakatlari hamda xulqi bilan atrof-muhitga zarar yetkazmaslik majburiyati ostida" degan didaktik g'oyani ilgari suradi. Shuningdek, Tohir Malikning keyingi yillar ijodida diniy-ma'naviy tushunchalar yanada kuchayadi. "Odam bo'lish qiyin", "Odamlar orasida", "Falakdagi qushlar", "Oxirat" kabi asarlarda: tavba, halollik, oxiratni unutmaslik, yaxshilikka undash kabi islomiy-ma'rifiy g'oyalar markaziy o'rinni egallaydi. Bu diniy unsurlar bevosita didaktik vazifa bajaradi — o'quvchini poklikka, ma'naviyatga chorlaydi. Uning "Shaytanat" asari badiiy roman bo'lishiga qaramay, didaktik ahamiyati nihoyatda yuqori. Unda jinoyatchilikning sabab-sabablari, yoshlarning firibga uchrashi, jamiyatdagi adolatsizlik, nafsning qulga aylantirishi kabi jihatlar chuqur tahlil qilinadi. Yozuvchi jinoyatni targ'ib qilmaydi, aksincha, jinoyatning tub mohiyatini fosh etish orqali saboq beradi. Sodda va realizm orqali ta'sirchanlikka erishgan Tohir Malik o'quvchiga to'g'ridan-to'g'ri nasihat yo'lini tanlaydi. Uning "Odamiylik mulki", "Oxirat" kabi asarlarini bevosita pand-nasihat asosiga qurilgan didaktik manba deyish mumkin. Ijodkor asarlarining tili sodda, hayotiy, xalqona. Bu uslub didaktik maqsadni kuchaytiradi. Yozuvchi klassik Sharq adabiyotidagi didaktik an'analarga sodiq qoladi. Ayniqsa: Alisher Navoiy, Kaykovus, Jomiy ijodidagi axloqiy

o'git an'analari bilan bog'liq ravishda "yaxshi-yomon" kategoriyalarini badiiy asos sifatida ishlatadi.

Xulosa qilib aytganda, Tohir Malik ijodi o'zbek zamonaviy prozasida didaktik ruhni kuchli namoyon qiluvchi eng yorqin namunalardan biridir. Uning asarlaridagi undovchi, tarbiyalovchi g'oyalar o'quvchini halollikka, poklikka, mas'uliyatga, jamiyat va oila qadriyatlariga, yovuzlikka qarshi turishga undaydi. Shu ma'noda uning ijodi zamonaviy davrning ma'rifiy-adabiy maktabi sifatida baholanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Malik, T. (1994). Shaytanat. Toshkent: O'zbekiston Yozuvchilar Nashriyoti.
2. Malik, T. (2005). Odam bo'lish qiyin. Toshkent: Adabiyot va San'at Nashriyoti.
3. Usmanov, M. (2017). Tohir Malik: Ijod va tarbiya. Toshkent: Adabiyot va San'at Nashriyoti.
4. G'ulomov, Sh. (2008). Tohir Malik: Badiiy va didaktik qarashlar. Toshkent: Navro'z.
5. Sharipov, K. (2015). Zamonaviy o'zbek adabiyotida didaktik an'analari. Toshkent: O'zbekiston Davlat Nashriyoti.
6. Aminova, M. (2012). Zamonaviy o'zbek prozasida didaktik uslublar. Toshkent: Fan va Texnologiya.